

1. GİRİŞ

2012 yılı Türkiye-İrak ilişkileri açısından oldukça sorunlu bir yıl olmuştur. Saddam Hüseyin'in devrilmesinden beri en gerilimli dönemini yaşayan ilişkinin bu hale gelmesinde pek çok faktör rol oynamaktadır. Ancak bu faktörlerin en önemlisi kuşkusuz Türkiye'nin Maliki'ye karşı Kürt ve Sünni grupları desteklemesi ve özellikle de Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile enerji ve ticaret alanında işbirliğine girmesidir. Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık El-Haşimi olayının ardından, son günlerde Türkiye'nin Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile yaptığı petrol anlaşmasından dolayı Bağdat ile Ankara arasında sorun yaşanmaktadır.

Bu çalışmada 2012 yılında gerginleşen Türkiye-İrak ilişkileri üzerinden Türkiye'nin Kuzey Irak'la geliştirmeye başladığı ekonomik ilişkilerin durumu ele alınacaktır.

2. TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNDE SORUN ALANLARI

2010 yılında yapılan seçimlerin ve sonrasındaki 9 aylık hükümet kurma sürecinin ardından görece olarak bozulmaya başlayan Türkiye-İrak ilişkileri, 2012'ye Tarık Haşimi krizinin gölgesinde girmiştir. Meşruiyeti tartışmalı bir yargılama sürecinin ardından Tarık Haşimi ve bazı yardımcılarının idama mahkûm edilmesi Irak'a komşu ülkelerin büyük bir kısmında şiddetle eleştirilirken, Türkiye'nin Haşimi'ye desteği Başbakan Nuri Maliki'nin büyük tepkisine neden olmuştur. Türkiye Haşimi olayını Irak'taki Sünni Araplar üzerinde bir baskı kurarak Maliki'nin otoriter bir yönetim kurma çabasının bir parçası ve ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak için hayati olarak görülen Sünni Arapların sistem içindeki mevcudiyetine yönelik bir darbe olarak algılamıştır. Maliki ise Türkiye'nin tutumunu kendi iktidarını tüm Irak geneline yaymasının önündeki temel engel olarak görmüştür.

2012'nin başına bu atmosferde girildikten sonra yıl boyunca pek çok kez iki ülke ilişkileri gerilmiştir. Bu gerginliğin temelinde iki boyut bulunuyordu.

Birinci boyut Irak içindeki siyasal dengelerin değişmesidir. Kürtler ile bazı Sünni Şii Arap partileri Başbakan Maliki'nin aşırı merkezîyetçi eğilimlerine karşı bir destek arayışına girmişlerdir. Bu arayışta Maliki karşısındaki cephenin en büyük destekçisi Türkiye olmuştur. Özellikle Başbakan Maliki'ye yönelik parlamentoda başlatılmaya çalışılan güvensizlik oylaması girişimine Suudi Arabistan, Ürdün gibi ülkelerle birlikte Türkiye'nin de destek olması ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.

İrak içindeki siyasal dengenin değişmesine karşı Türkiye'nin yeni bir tutum takınmasıyla bağlantılı olduğu kadar Türkiye'nin Iraklı Kürtlerle özel ekonomik ilişkiler geliştirmesiyle de yakından ilişkilidir. Türkiye-İrak ilişkilerinde ticaret rakamları rekor kırarken rakamlar aslında Türkiye'nin gittikçe Kuzey Irak merkezli bir ekonomiye sahip olduğunu göstermektedir.

2012 yılında Türkiye'nin Irak'a ihracatı yaklaşık 11 milyar dolar iken Irak'tan yapılan ithalat yaklaşık 150 milyon dolar olarak görünmektedir. 2012 yılında Irak Türkiye'nin en fazla ihracat geliri elde ettiği ikinci ülke olmuştur.

Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar Türkiye'nin asıl ticaretinin KBY ile olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin Irak'ın geri kalanında beklenen ekonomik atılımı yapamamasının ardında büyük ölçüde Maliki'nin engellemelerinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

3. TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKASININ DEĞİŞMESİ

Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ekonomik ilişkilerini gözden geçirmesine ve enerji politikasını değiştirmesine neden olan gelişme 2011 yılının Kasım ayında yaşanmıştır. Dünyanın en büyük petrol şirketi olarak kabul edilen Exxon Mobil'in Irak Yönetiminin tüm itirazlarına rağmen "tartışmalı bölgede" Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni muhatap alarak bir petrol anlaşması imzalaması Türkiye için dönüm noktası olmuştur.

Bu tarihe kadar KBY'de (Kürdistan Bölgesel Yönetimi) yaklaşık 40 kadar küçük ve orta ölçekli petrol şirketi faaliyet gösteriyordu. Fakat dünyanın en büyük şirketinin bölgeye girmesinin hemen ardından diğer petrol şirketlerinin de bölgeyle ilgilenme haberleri gelmeye başlamıştır. Başlangıçta Irak Yönetiminin itirazları bazı büyük çaplı şirketlerin hareket etmemesine neden olsa da kısa sürede diğer büyük şirketlerin Exxon Mobil'i izleyeceği belli olmuştur. Bu tarihten sonra hızla diğer çokuluslu petrol şirketlerinin Kuzey Irak'a gireceğinin kesinleşmesi Türkiye için yeni bir stratejik enerji kararı almasına neden olmuştur.

Uzun süreden beri Türkiye'nin küçük çaplı özel şirketleri Kuzey Irak'ta enerji kaynaklarını işletmelerine rağmen Türkiye resmi olarak KBY'deki enerji ilişkilerinden uzak duruyordu. Exxon Mobil'in KBY ile yaptığı anlaşmadan sonra ise Türkiye iki yönlü bir karar almıştır.

Bu kararın bir yönü Türkiye ile Kuzey Irak arasında **yeni bir boru hattı** inşa edilerek Kuzey Irak'tan petrol ve doğal gazı Türkiye'ye ve oradan dünyaya taşımaya yöneliktir. Kararın ikinci boyutu ise **Türkiye'nin resmi enerji şirketlerinin Kuzey Irak'a girmesidir**. Türkiye, Irak Yönetiminin kara listesine girmemek için bu sorunu BOTAŞ altında yeni bir şirket açarak çözmeye çalışmıştır. Bu karar hala uygulamaya geçirilmese de Neçirvan Barzani'nin ziyaretleriyle de görüldüğü gibi Türkiye açıkça siyasi olarak Kuzey Irak'taki yeni enerji devrimini desteklemeye başlamıştır.

Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasına paralel olarak Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun yanı sıra Enerji Bakanı Taner Yıldız da iki kez Erbil'i ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler esnasında Yıldız ve KBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Havrami Kuzey Irak'tan petrol ve doğal gazın Türkiye üzerinden kurulacak boru hattıyla ihraç

edilebileceğini dünyaya duyurmuşlardır. Üstüne üstlük, Kuzey Irak'a ilk giren şirketlerden biri olan Genel Enerji, KBY'deki faaliyetlerinin kapsamını ciddi bir şekilde genişletmiştir.

Yıllar boyunca Kerkük petrollerine ve KBY'nin petrol konusundaki konumuna, bağımsız Kürt devletine giden yolda önemli unsurlar olarak gördüğü için karşı çıkan Türkiye'nin stratejik ve ekonomik nedenlerle bu politikadan vazgeçmesi Irak merkezi Yönetimi ile ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur.

4. KUZEY IRAK'IN EKONOMİK YAPISI

KUZEY IRAK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi kontrolünde,
- Irak'ın Türkiye'ye açılan kapısı,
- Toplam petrol gelirlerinin % 17'si,
- Irak'ın en güvenli bölgesi,
- Geniş yatırım imkânları,
- Ulaşım kolaylığı,
- Yüzölçümü: 40.000 km²
- Nüfus: yaklaşık 4 milyon
- Yönetim: Irak anayasasınca tanınan IKBY Parlamentosu, Bakanlar Kurulu
- IKBY'ye bağlı vilayetler: Erbil (Başkent), Dohuk, Süleymaniye
- Etnik yapı: %90 Sünni Kürt, %6 Türkmen, %4 diğer
- Sanayi: Petrol, ticaret, nakliye hizmetleri, tarım

Türkiye, Suriye ve İran ile sınır komşusu olan Kuzey Irak, zengin yatakların olduğu bir bölgedir. Birinci Körfez Savaşı sonrasında özerk bir yapıya kavuşan Irak'ın kuzeyinde Musul, Kerkük, Duhok, Erbil ve Süleymaniye kentleri bulunmaktadır. 2005 yılında yapılan bölgesel referandum sonucunda Erbil, Duhok ve Süleymaniye'nin yönetimi Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne bırakılmıştır.

Bir zamanlar Akdeniz, Basra ve Uzak Asya'ya uzanan ticaret yollarının kavşak noktasında bulunan ve bölgenin en büyük ticaret merkezlerinden biri sayılan Kuzey Irak'taki "Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin başkenti Erbil, yüzyıllardır süren savaş ve yoksulluk cenderesinden petrol ile çıkmaya çalışmaktadır. Amerikan Enerji Enstitüsü'nün (USC) hazırladığı rapora göre, Kuzey Irak'ta 50 milyar varil petrol bulunmaktadır. Yani bugünkü rakamlarla bölgedeki petrolün mali değeri 3 trilyon dolardır. 4 yıl içinde bölgeden 1 milyon varillik günlük üretim yapılması planlanmaktadır. 1 milyon varillik üretimin Irak'a getirisi 20 milyar dolar olacak ve

bu sayede Bölgesel Kürt Yönetimi, dünyanın en büyük 24. petrol üreticisi konumuna yükselecektir. Yine aynı araştırmaya göre, Kuzey Irak'ta tahmin edilen doğalgaz miktarı 3 trilyon metreküptür. Böylelikle, Kuzey Irak'ta tahmin edilen gaz miktarının, Türkiye'nin ihtiyacını 300 yıl karşılayabilecek kadar büyük bir kapasitede olduğu vurgulanmaktadır.

Yasa, petrol gelirinin yüzde 17'sinin Bölgesel Kürt Hükümeti'ne verilmesini öngörmektedir. Fakat Bağdat ödemelerde gecikmektedir ve Kürtler'e neredeyse bir milyar dolar borcu vardır.

Şu anda Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin kontrolü altında bulunan bölgede Irak petrollerinin yüzde 20'sinin (dünya enerji kaynaklarının yüzde 2'si) hangi güzergâh takip edilerek Akdeniz'e ve dolayısıyla Batı'ya taşınacağı konusu önem kazanmış durumdadır. Kuzey Irak'ın denize kıyısı olmadığına göre, bu enerji Türkiye veya Suriye üzerinden Akdeniz'e taşınmak durumundadır.

Şüphesiz Kuzey Irak petrollerine dünyanın ilgisi artıyor ve Türkiye dahil, ABD, İngiltere, Kanada, Norveç, BAE, Çin, Hindistan, Güney Kore, Fransa, Macaristan, Moldova, Avusturya, Kıbrıs, Avustralya gibi ülkelerin enerji, petrol ve gaz, inşaat, taahhüt altyapı firmaları başı çekmektedir. Amerika'nın Exxonmobil'inin, Chevron'unun, Fransa'nın Total'inin, Rusya'nın Gazprom'unun ve Türkiye'nin Genel Enerjisi'nin, Kuzey Irak'a angaje olması KBY'nin elini güçlendirirken Bağdat'ın elini zayıflatmaktadır.

Kuzey Irak'ta Irak'ın geri kalanına örnek olarak gösterilen ve benzerine az rastlanan bir ekonomik gelişme görülmektedir. Bu büyüyen ekonomide yabancı yatırımlar kilit önem taşımaktadır. Güvenli ve istikrarlı ortamı, zengin doğal kaynakları, yoğun işgücü, uluslararası havaalanları, yolları ve avantajlı Yatırım Kanunu ile İKBY yabancı yatırımcılara birçok sektörde fırsatlar sunmaktadır. Yurtdışı Doğrudan Yatırımlar bakımından % 14'lük toplam içinde % 4 ile başı Türkiye çekmektedir. Türkiye'yi % 2 ile İngiltere takip etmektedir.

Yatırım Ortamı

- Erbil, Süleymaniye, Dahuk, Zaho bölgelerinde tescil edilmiş toplam 2.241 şirket, Bu şirketlerin 1.085'i Türk iş adamlarına ait şirketlerden oluşuyor.
- 2006 yılından bu yana yürürlükte olan Yatırım Teşvik Kanunu ile yatırımlar teşvik ediliyor;

Olumlu yönler:

- ✓ 10 yıl gelir vergisi muafiyeti,
- ✓ Arsa tahsisi,
- ✓ Üretimde kullanılan makine, ekipman ve hammaddeye gümrük vergisi muafiyeti,
- ✓ Sermaye ve kar transferi serbest,
- ✓ Yerli işçi çalıştırma şartı yok.

Olumsuz yönler:

- ✓ Yatırım sigortalama sistemi yok,
- ✓ Kredi temin eden resmi veya özel kurum yok,
- ✓ Bankacılık sistemi gelişmemiş,
- ✓ Yabancılara arsa satışı yasak,
- ✓ Anlaşmazlıklar için uluslararası tahkim mekanizması yok,
- ✓ İş gücü ucuz olmasına rağmen kalifiye değil.

5. TÜRKİYE’NİN KUZEY IRAK İLE TİCARET VE ENERJİ İLİŞKİLERİ

Kuzey Irak’ın uluslararası piyasalarla ekonomik entegrasyonunun sağlanmasında en büyük rol Türkiye’ye düşmektedir. Türk özel sektörü, Kürtlerin Irak petrol satışlarından elde ettikleri petrol gelirleri dışında, o bölgedeki en hâkim ekonomik güç konumundadır. Tüm dünyanın petrolü için göz diktiği Irak’ın kuzeyinde Türkiye başta enerji ve taahhüt alanlarında önemli avantajlara sahiptir.

5.1. Ticari İlişkiler

Türkiye ile Ticaret

Pazar payı: Tüketici ürünlerinde yaklaşık % 50

Ürünler: Tekstil, mobilya, gıda, elektrik, elektronik, yapı ve inşaa malzemeleri

Ürün algısı: Olumlu Türk malı imajı,

Rakipler: İran, Suriye ve Uzakdoğu ülkeleri

Bölgede petrol dışında bir şey üretilmediğinden bölge büyük ölçüde ithalata bağımlı durumdadır. Bölge hemen hemen pek çok ihtiyacını Türkiye ile ticaretinden sağlamaktadır. Türk markaları bölgede kalite ve güvenin simgesi haline gelmiştir. Türk firmalarının şubelerinin sayısındaki artışın yanı sıra, yörede satışa sunulan ürünlerin yaklaşık yüzde 50'sini Türk malları oluşturmaktadır. Mendilden, diş macununa kadar binlerce Türk ürünü kuzey Irak'taki iş yerlerinde satışa sunulurken, ürünlerin kalitesinin yüksekliği nedeniyle Iraklılar bu ürünlere büyük ilgi göstermektedir.

Erbil ve Süleymaniye'de her yıl düzenlenen ticaret fuarlarına Türkiye'den onlarca firma katılırken, Diyarbakır ve Gaziantep'te düzenlenen fuarlara ise Irak'ın kuzeyinden yüzlerce kişi katılmaktadır.

Ayrıca Erbil'de ilk açılan yabancı bankanın da Türkiye'den Ziraat Bankası olması da ikili ticari ilişkilerin artmasında önemli rol oynamıştır.

Türkiye, büyük ticari potansiyel ve yoğun talep dolayısıyla kısa bir süre önce Basra ve Musul'un yanı sıra Erbil'de Irak'taki üçüncü başkonsolosluğu açarken, burada her gün 200 Irak vatandaşına ücretsiz vize vermektedir.

Bölgede yerleşik Türk sayısı da 15 bin civarındadır. Her gün bin 500 kamyon ve 600 özel araç Türkiye-Kuzey Irak arasında karşılıklı gidip gelmektedir. Daha önce kişi başına 400-500 dolar olan gelir seviyesinin artık 5 bin dolarlara çıktığı bölgede refah seviyesi petrol ve gaz üretimiyle hızla artmaktadır. Türk şirketlerinin yaptığı ve yapacağı yeni havaalanları, Türk bankalarının yeni şubeleri ve Türk firmalarının oluşturduğu yeni istihdam alanları bölge insanının refahını artırıcı etkiler doğurduğu için oldukça önemsenmektedir.

Diğer yandan büyük bir inşaat alanına dönen Kuzey Irak'ta Türk firmalar, bölgenin yeniden yapılandırılmasında önemli rol oynamaktadır. İnşaat sektörünün yüzde 75'ini, enerji sektörünün de yaklaşık yüzde 10'unu Türk firmalar oluşturmaktadır.

5.2. Enerji Alanındaki Çalışmalar

Kuzey Irak'ta şu an için üretim yapılan sahalar, Taq Taq ve Tawke. İkisinde de Türk şirketi Genel Enerji faaliyet göstermektedir. Genel Energy A.Ş.'nin %56 hissesi Çukurova Holding'e yani Mehmet Emin Karamahmet'e ve %29.6'sı da Mehmet Sepil'e ailesine aitti. 2002 yılında, Genel Energy Anonim Şirketi, bir Türk firması olarak bölgeye girmişti. 7 Eylül 2011'de Valleres Plc ve Irak'ın Kürdistan bölgesinde iş yapan en büyük petrol ve doğal gaz şirketi olan Genel Energy Int. Ltd. şirketi birleşti ve Londra Borsasına Genel Energy Plc olarak kaydoldular. Birleşme sonunda, bu şirketler %50'şerlik hisseye sahipler.

Genel Enerji, 90 bin varil Taq Taq, 75 bin varil de Tawke sahasında olmak üzere, günde toplam 165 bin varil petrol üretmektedir. Kuzey Irak'ta 6 bölgede petrol arama lisansı olan Genel Enerji, şu anda bölgenin en büyük petrol üreticisi konumundadır. Diğer yandan Genel Enerji Kuzey Irak'ta bir petrol boru hattı yatırımı yapmaktadır. 2012'de 400 milyon dolar yatırım yapılan boru hattı, Erbil'den (Taq Taq petrol sahasından) Türkiye sınırı yakınlarındaki Fişhabur (Fishkhabour) köyüne kadar uzanacaktır. Boru hattı Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin kontrol ettiği topraklar içinde kalacaktır. Boru hattının uzunluğu ise yaklaşık olarak 250 km olacaktır. Fişhabur Türkiye'nin Irak sınırında Şırnak'ın ilçesi Silopi'ye 30 km kadar yakın bir mesafede yer almaktadır. Boru hattının bitiş noktası olarak düşünülen Fişhabur, Türkiye'nin Habur'dan sonra Irak'ta yeni sınırı kapısı olarak planlanan Ovaköy'e de çok yakın bir mesafededir. Boru hattının daha sona Kerkük-Yumurtalık boru hattına bağlanması planlanmaktadır. Mühendislik çalışmaları tamamlanan boru hattının, toplam pazarının günlük 120 bin varil olacağı tahmin edilmektedir.

Diğer yandan Kuzey Irak petrolünün uluslararası piyasalara ulaştırılması da büyük önem taşımaktadır. Kuzey Irak'ın petrol kaynakları bugüne kadar Türkiye üzerinden taşınıyordu. 1977 yılında yıllık 35 milyon ton taşıma kapasitesine sahip olan Kerkük-Yumurtalık, diğer adıyla Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı 1984 ve 1987 yıllarında kapasite artırma çabaları sonucunda yıllık taşıma kapasitesi 70,9 milyon tona ulaşmıştır. BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) boru hattından çok daha yüksek bir kapasiteye sahip olan Kerkük-Yumurtalık boru hattı Irak petrolünün dünya pazarlarına ulaştırılmasında önemli bir yere sahiptir. BOTAŞ verilerine göre Kerkük-Yumurtalık boru hattıyla 2001 yılında 231 milyon varil ham petrol 2002 yılında ise 176 milyon varil ham petrol taşınmıştır. Fakat daha sonra ABD'nin Irak'a 2003 yılında girmesiyle birlikte hat işleme kapatılmış ve o tarihten sonra petrol sevkiyatı çok kısıtlı olarak yapılmaya başlanmıştır. Savaş sonrasında ilk sevkiyatı Şubat 2004'te gerçekleştirilen boru hattıyla sırasıyla, 2004 yılında yaklaşık 38 milyon varil, 2005 yılında 13 milyon varil, 2006 yılında yine 13 milyon varil ve 2007 yılı ilk dokuz ayında ise 10 milyon varil ham petrol taşınmıştır.

Dünya petrol piyasası açısından Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı sahip olduğu kapasiteyle küçümsenmeyecek bir öneme sahiptir. Fakat hattın sürekli saldırı ve sabotajlara maruz kalmasıyla petrolde yaşanan kesintiler küresel petrol piyasasına olumsuz yansımakta ve bu da fiyatların dalgalanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla, hattın güvenliğinin sağlanması ve tam kapasiteyle çalışması dünya petrol piyasalarındaki ham petrolün fiyatını düşürecek özellikle de ham petrole bağlı ekonomilerde önemli bir maliyet indirimine katkı sağlayacaktır. Transit ülke konumunda bulunan Türkiye keza bu kesintilerden kendine düşen payı almaktadır. Örneğin, Körfez Krizi sonrasında hattan 6 yıl boyunca petrol akması Türkiye'nin yaklaşık 2 milyar dolarlık gelir kaybına sebep olmuştur.

Irak kendi petrolünü pazarlayabileceği alternatif güzergâhlara yönelebilir. Fakat ülkede devam eden kaos ortamı bu tür yatırımların önüne set çekebilir. Siyasi istikrar sağlanmadan büyük yatırımlara girmek çok akıllıca olmaz. Hattın tam kapasite ile çalışması durumunda ve paraleline inşa edilmesi düşünülen Irak-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı ile Türkiye, Irak petrol ve doğalgazını sadece kendi talebine cevap vermesi için değil aynı zamanda bu kaynakların Akdeniz'den Batı pazarına taşınmasını sağlayacaktır. Böylece, Irak petrol ve doğalgazı Türkiye toprakları üzerinden Avrupa'ya ulaştırılabilecek ve Türkiye enerji jeopolitiğinde önemli bir kazanım elde edecektir. Bu da hem Türkiye'nin hem de AB'nin petrol ve doğalgaz arz güvenliğine önemli bir katkı sağlayacaktır. Öte taraftan, Türkiye, Irak petrol ve doğalgazını İsrail değil kendi toprakları üzerinden Batı'ya ulaştıracak bu hatlarla hem Orta Doğu'da eli güçlenecek hem de Irak'ta egemen güç konumunda olan ABD ve İsrail ikilisi karşısında

avantajlı duruma geçecektir. Türkiye, BTC hattıyla Ceyhan terminaline kazandırdığı avantajı Kerkük-Yumurtalık boru hattıyla birleştirdiğinde buranın önemli bir enerji üssü olabileceğini ve bunun da Türkiye'nin bölgesel "enerji hub'ı" olmasındaki kilit rolünü güçlendirecektir. Yılda 10 milyar metre küp doğalgaz taşınması hedeflenen hattın Türkiye topraklarından geçecek kısmına ait fizibilite çalışmaları BOTAŞ tarafından başlatılmıştır.

Kuzey Irak'ta şu an için üretim yapılan sahalar, Taq Taq ve Tawke. İkisinde de Türk şirketi Genel Enerji faaliyet göstermektedir. Genel Energy A.Ş.'nin %56 hissesi Çukurova Holding'e yani Mehmet Emin Karamehmet'e ve %29.6'sı da Mehmet Sepil'e ailesine aitti. 2002 yılında, Genel Energy Anonim Şirketi, bir Türk firması olarak bölgeye girmişti. 7 Eylül 2011'de Valleres Plc ve Irak'ın Kürdistan bölgesinde iş yapan en büyük petrol ve doğal gaz şirketi olan Genel Energy Int. Ltd. şirketi birleşti ve Londra Borsasına Genel Energy Plc olarak kaydoldular. Birleşme sonunda, bu şirketler %50'şerlik hisseye sahipler.

Diğer yandan 5 Ocak 2013 itibarıyla Irak'ın kuzeyinde Genel Enerji'nin Tak Tak sahasından çıkardığı petrol ilk defa Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara ulaştırılmaya başlanmıştır. Ceyhan Limanı'na getirilen petrol aracı bir şirket aracılığı ile dünya piyasalarına satılmıştır. Böylelikle Kuzey Irak resmen hem Türkiye'ye hem de dünya piyasalarına petrol ihracına, Türk limanları üzerinden başlamıştır. Buna karşılık Türkiye de yakıt sıkıntısı çeken Kuzey Irak'a rafine edilmiş ürünler göndermektedir. Her ne kadar ihraç edilen petrol miktarı küçükse de, sanayi kaynakları, mali açıdan Bağdat'a bağımlı olmak istemeyen KBY için bu işlemin önemli bir sembolik nitelik taşımaktadır.

Ocak 2013 itibarıyla Barzani yönetiminin Türkiye ile anlaşarak, Bağdat'ın itirazlarına rağmen petrol taşınması işine başlaması üzerine Irak Merkezi Hükümeti, harekete geçmiştir. Bağdat, 12 Ocak'ta uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle Barzani yönetiminin Türkiye üzerinden petrol satışı ile ilgili olarak yasal girişimlerde bulunacağını açıklamıştır. Irak Merkezi Petrol Şirketi SOMO'nun internet sitesinden yapılan açıklamada, Barzani bölgesinden petrol çıkarılması ve taşınması işinin merkezi Hükümet'in izni ve onayıyla yapılması gerektiği açıklanmıştır.

Bağdat hükümetinin yasadışı saydığı ihraç petrolünü alanları cezalandırma tehditlerine rağmen, Avrupalı petrol şirketleri, Kuzey Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi'nin (KRG) kendi adına sattığı ham petrole giderek artan miktarda alıcı olmaktadır. Kuzey Irak'tan ihraç edilen petrolün miktarının bu ay 60 bin tona, yani yaklaşık günde 15 bin varile ulaşması beklenmektedir. Diğer yandan bölgeden kondensat ve diğer petrol türleri sevkiyatının zaman içinde günde 40 bin varile yükselmesi öngörülmektedir.

6. SONUÇ

Enerji alanında izlediği strateji ile Kürt yönetiminin Bağdat'tan bağımsız hareket edebileceğini ispat etmeye çalıştığı görülmektedir. Kuzey Irak Kürtlerinin, bölgedeki petrolü dünya piyasalarına ulaştırması bölgenin dünya çapındaki önemini artıracaktır.

Kuzey Irak Kürt yönetiminin, bölgesinde çıkardığı petrolü Türkiye üzerinden dünya enerji boru hatlarına ulaştırması, Iraklı Kürtler açısından tarihi bir başarı olarak görülebilir. Çünkü Kürtler, kuzey Irak petrol yataklarından çıkan petrolerin kendilerince doğrudan dünyaya sevk edilmesine Türkiye'nin engel olmasından endişe etmekteydi. Söz konusu kaygıyı kuzey Irak Kürt yönetimi, Türkiye ile yaptığı anlaşmayla kısa vadede gidermiş olmuştur.

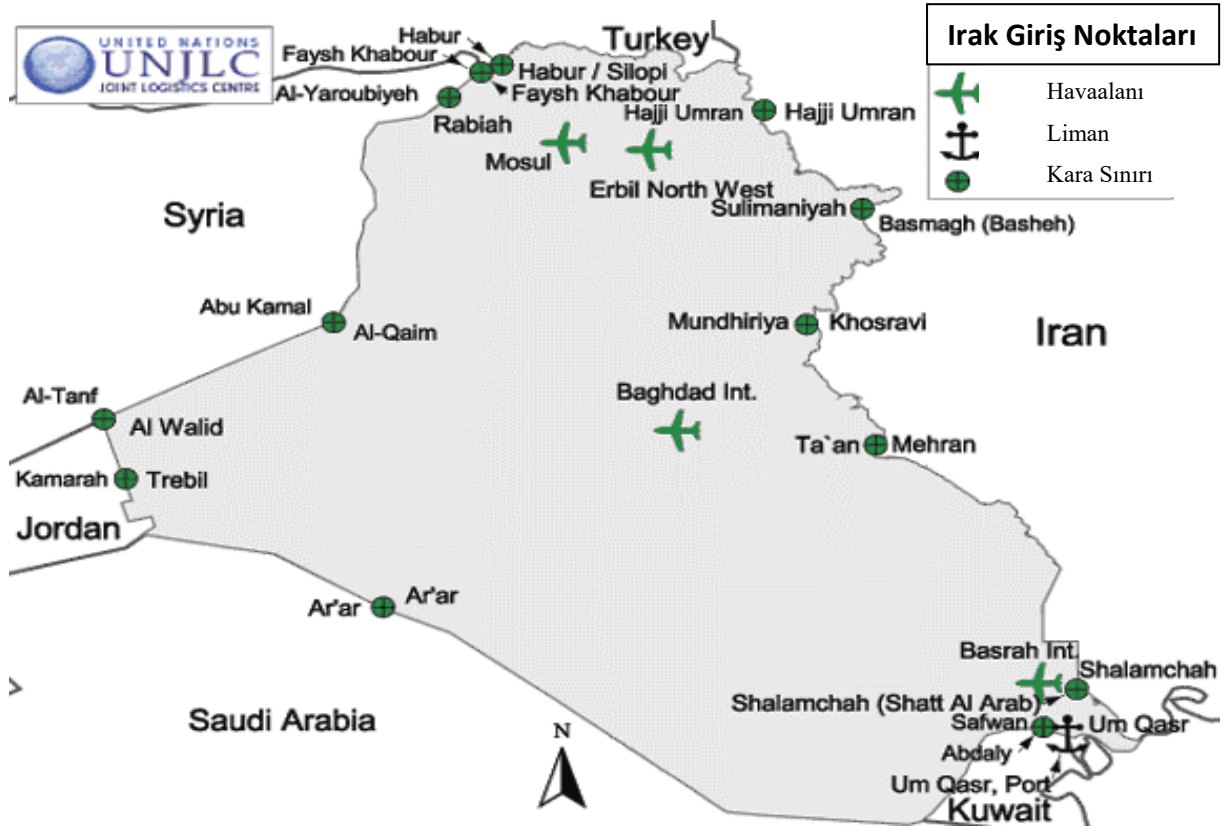
Kuzey Irak ekonomik ve ticari olarak Türkiye'ye bağımlıdır. Eğer Türkiye, Kuzey Irak ile olan Habur Sınır Kapısını kapatırsa bölge nefes alamaz hale gelecektir. Başka bir deyişle ekonomik ve ticari anlamda Türkiye'ye bağımlı olan bir Kuzey Irak yönetiminin enerji ihracatı konusunda da Türkiye'ye bağımlı olmasının, Ankara'nın Kuzey Irak Kürt Yönetimi üzerindeki etkinliğini artıracığı düşünülebilir.

Bununla birlikte, Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile petrol anlaşması yapan Türkiye'nin, Irak'ın bütünlüğüne yönelik tavrının değiştiği yönünde bir algı ortaya çıkmış durumdadır. Türkiye'nin, Kürt yönetimi ile siyasi, ekonomik ve ticari ilişkiler kurması ve geliştirmesi önemlidir. Fakat Türkiye petrol ihracatı konusunda Irak ile ilişkilerini sadece Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile yürütürse, Irak'ın diğer bölgelerindeki zenginliklerin çıkartılması, işletilmesi veya uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda söz sahibi olamayabilir. Bu çerçevede Türkiye'nin Irak'taki siyasi, etnik ve mezhep farklılıkların tümünü dikkate alarak hareket etmesi yararlı olacaktır.

2013 büyük bir olasılıkla Türkiye- Irak enerji ilişkilerinde bir dönüm noktası olacaktır. Türkiye, Irak'ın yeniden inşası sürecinde enerji ilişkilerine önem verse de şu ana kadar resmi olarak TPAO'nun ancak bazı sahalarda kazanımlar elde ettiği görülmektedir. Fakat 2013'ün özellikle Türkiye'nin Kuzey Irak'ta enerji yatırımlarına resmi olarak başlayacağı yıl olması beklenebilir. Hâlihazırda faaliyet gösteren özel şirketlerin yanı sıra Türkiye'nin resmi petrol şirketinin Kuzey Irak'ta boy göstermeye başlaması Ankara-Bağdat ilişkilerini yeni bir gerginlik aşamasına taşıyabilir. Fakat Türkiye'nin KBY ile doğrudan petrol ilişkisine geçme kararı Kürtleri kuvvetlendireceği gibi Bağdat'ta tehlike çanlarının çalmasına neden olacaktır. Bu nedenle 2013'te ilişkileri belirleyecek en önemli faktörlerden birisinin enerji boyutu olacağı söylenebilir.

TÜRKİYE – KUZAY IRAK İLİŞKİLERİ VE EKONOMİK YANSIMALARI

Nazlı ÜSTÜN

KUZEY IRAK DEĞERLENDİRME

GÜÇLÜ YÖNLER (+)	ZAYIF YÖNLER (-)
• Coğrafi ve kültürel yakınlık, • Olumlu Türk malı imajı, • Müteahhitlerimizin bugüne değin gösterdikleri performans, • Türkçe'nin 3. yaygın dil olması, • Erbil'de Başkonsolosluk açılmış olması, • Bölgesel yönetimin Türk işadamlarına yaklaşımı, • Ticaret ve Sanayi Bakanının Türk olması, • Halkın büyük kısmının Türkiye ve Türklere karşı olumlu bakışı, • Erbil'de düzenlenen milli katılımı bulduğumuz fuarların genel olarak verimli geçmesi, • Bölgenin işadamlarımız için son derece güvenli olması	• Habur sınır kapısı mevcut ticaret hacmini kaldırmaktan uzak, • Para transferinde yaşanan sıkıntılar, • Müteahhitlerin özellikle Süleymaniye'de yaşadığı alacak tahsili sorunu. • Henüz büyük ölçekli firmaların (müteahhitlik ve yatırım) bölgeye gelmemiş olması, • Özellikle İç Anadolu ve Batı'da yer alan firmaların bölge hakkında bilgi eksikliği, • Enerji sektöründe faaliyet gösteren Türk firmalarının bölgede etkin rol oynamaması. • Iraklı firmalara ilişkin sağlıklı veri kaynakları bulunmaması.
FIRSATLAR (+)	TEHDİTLER (-)
• Her tür yatırıma ihtiyaç duyulması • Kuzey Irak'ta kurulması olası sanayi bölgesi, • Hidrokarbon yasasının çıkması ile petrol gelirlerinin 5 kat artma ihtimali, • Alt yapı, hastane, okul ve konut ihtiyacı, • Gelişen siyasi ilişkiler.	• Bölgesel hükümet ile merkezi hükümet arasındaki siyasi gerilim, • ABD kuvvetlerinin 2011 sonunda Irak'tan çekilmesi, • Özellikle Süleymaniye vilayetinde artan İran etkisi, • Süleymaniye'de kurulması olası sanayi bölgesi, • Batılı firmaların bölgeye artan ilgisi, • Gümrük vergilerinin tekrar yürürlüğe konulması, • Hidrokarbon yasası üzerinde anlaşmaya varılamaması ihtimali, • Kerkük sorunu.

KAYNAKÇA

- Ali SEMİN, “Bağdat-Erbil Arasında Petrol Krizi ve Türkiye”, BİLGESAM, 27.07.2012
- Aybüke İNAN, “Türkiye ile Kuzey Irak Arasındaki Ticari İlişkiler Neden Önemli?”, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği, 10.03.2012
- Baha ERBAŞ, “Irak petroleri, Kürtler ve Türkiye”, Sabah, 15.01. 2013
- Çağla Gül YESEVİ, “Kuzey Irak'la işbirliği...”, 28 Ağustos 2012
http://www.enerjienergy.com/artikel.php?artikel_id=387
- Seda KIRDAR, “Erbil - Bağdat - Ankara - Washington Fay Hatları”, TEPAV, Ağustos 2012
- Serhat ERKMEN, “2013’te Türkiye Irak İlişkileri İçin Beklentiler ve Olasılıklar”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Ocak 2013, Cilt: 5, Sayı: 9
- Tarkan DENİZ, “Kuzey Irak’ta Faal Türk Petrol Ve Gaz Enerji Sektörü Firmaları İle Faaliyetleri”, Uluslararası Politika Akademisi, 03.07.2012.
- Süleyman YAŞAR, “Kuzey Irak Ekonomisinin İnşası”, Sabah, 04.06.2012
- Yavuz Selim ÖZDEN, “Irak Pazarı”, İhracat Genel Müdürlüğü, 2012
- “Kuzey Irak’a Hücum!”, Sabah, 23.12.2010
- “Kuzey Irak’la Tarihi Ortaklık”, Sabah, 25.09.2012
- “Kuzey Irak petrolünün ısrarlı müşterisi oldular!”, Dünya, 30.01.2013
- “Kuzey Irak yönetiminden Türkiye'ye petrol jesti”, Haber 7, 15.01.2013